

erforderliga tiden att spendera på forskning och specialintressen, och tid köptes antingen med ärvd eller förvärvad rikedom.

I häradshövding Silfverstråhle vill Christensson visa fram ett annat – och troligen typiskt – exempel på dåtidens amatör: den ideelle drömmaren och visionären, numera skonsamt bortglömd, vars vetenskapliga projekt ofta havererade innan de ens hunnit sjösättas. Silfverstråhle var gammal vän med herrarna på Krapperup, levde ensam och kunde därför ägna så gott som all tid åt sina botaniska intressen. Den bevarade, tämligen omfattande korrespondensen dem emellan ger en intressant bild av fritidsforskarens vardag och vedermoder.

Jakob Christenssons bok är på det hela taget en välskriven, stilistiskt mogen och innehållsrikt mättad beskrivning av det tidiga 1800-talets amatörforskning. Även om texten snubblar till några gånger – t.ex. utgavs Sven Nilssons *Historia Molluscorum* 1822, inte 1832 – förtar dylika petisser ingalunda intrycket av en visserligen rapsodisk men ändå noggrann, tillika stimulerande, exposé över amatörismens svenska historia, där de genomlysta exemplen ropar på fortsättning.

I sitt inledande förord beskriver författaren sin bok som ett ”kulturhistoriskt strövtåg” vid sidan om vetenskapens allfarvägar. Han tycks med det mena, att man inte skall läsa in alltför vittgående vetenskapliga ambitioner i texten, och däri har han säkert rätt. Men det är samtidigt svårt att undvika att inte se boken som ett tydligt och viktigt inlägg i diskussionen om den svenska amatörforskningens betydelse i kulturtraditionen och därmed en pendang till den diskussion som uppenbarligen redan förs på kontinenten och som författaren själv redogör för. Det är en diskussion som behövs, inte minst i ljuset av att den forskande amatören – okänt för de flesta – än idag fortsätter att göra bestående insatser för svensk och internationell forskning.

Mikael Sörensson, Lund

Kunskap för välstånd. Universiteten och omvandlingen av Sverige. Sverker Sörlin och Gunnar Törnqvist. SNS Förlag, Stockholm 2000. 280 s., ill. (kartor). ISBN 91-7150-720-5.

Det sägs idag allt oftare att vi är på väg in i ett kunskapssamhälle. I detta samhälle håller kunskapsaspekterna av det mesta på att få ökad betydelse:

arbetstillfällena kräver ökad utbildning, industriell produktion och företagsamhet förutsätter ständig kunskapsinnovation och vetenskapen kommer därför att spela en allt viktigare roll för att generera ekonomisk tillväxt. Den spansk-amerikanske sociologen Manuel Castells har i detta sammanhang framhållit att kunskap och information idag rent av förvandlats till produktivkrafter.

Denna vision om det annalkande kunskapssamhället brukar följas av krav på samhällslik anpassning. Vi måste vara beredda att foga oss efter de nya realiteterna så att vi inte halkar efter i utvecklingen. Alla måste studera vid högskolan, utveckla sin kompetens och hela tiden vara beredda att omskola sig och byta inriktning. Forskningsorganisationen måste göras mer flexibel så att den ständigt kan anpassa sig efter det oupphörliga flödet av nya kunskapsbehov. I sin iver att uppnå dessa målsättningar har Utbildningsdepartementet under senare år låtit producera en uppsjö av statliga utredningar om högskolan, vilka i sin tur utmynnat i en skur av politiska direktiv och beslut. Den tredje uppgiften har skrivits in i högskolelagen, forskarutbildningen har behäftats med en rad förordningar i syfte att öka produktiviteten, genusprofessorer har inrättats och tjänsteorganisationen reviderats. Övertygelsen om det täta sambandet mellan kunskap och välstånd har också kommit politikerna att betrakta forskning och högre utbildning som instrument för att skapa regional utveckling. Orter som på grund av industrinläggningar hamnat i ekonomiska trångmål har alltmer kommit att tilldelas högskolor, medan de etablerade universiteten som en följd av dessa satsningar blivit föremål för besparingsåtgärder. Förhoppningen med denna politik är att de nya läroanstalterna på sikt skall generera ökad företagsamhet i de eftersatta områdena och därmed bidra till att föra Sverige in i det nya kunskapssamhället.

Det är sådana politiska tendenser som granskas i Sverker Sörlins och Gunnar Törnqvists redan omdebatterade bok *Kunskap för välstånd*. Syftet med detta inlägg är att undersöka den politiska kursen utifrån forskning om sambandet mellan ekonomisk tillväxt och regional utveckling å ena sidan samt vetenskap och högre utbildning å den andra. Boken utgår därför från den politiska dagordningen i syfte att underbygga denna med faktisk kunskap och på så sätt utöva påverkan på utbildningspolitiken.

Författarna har hämtat stor inspiration från Castells teorier om det framväxande nätverkssamhället, där platser, miljöer och individer alltmer sammanlänkas

via globala kommunikationsnät och där det kommit att bli alltmer avgörande för ens utsikter att vara ”uppkopplad” till dessa. De gamla industriländernas framtid har blivit mindre beroende av naturresurser och alltmer avhängig av kunskapsutveckling och förnyelseförmåga. De regioner som inte lyckas anpassa sig till de nya villkoren riskerar förvisso att hamna på efterkälken, men statliga satsningar på högre utbildning inom sådana områden ger inte alltid de önskade effekterna. Tvärtom påpekar författarna det paradoxala förhållandet i att Sverige som helhet halkat efter de övriga OECD-länderna under de senaste 30 åren, trots ovanligt stora satsningar på forskning och utveckling. På det hela taget är Sverige en framstående forskningsnation, menar författarna. När nya högteknologiska företag ändå inte växer upp som svampar ur jorden beror detta därför knappast på forskningen i sig, utan snarare på utvecklade former för samverkan mellan universitetsvärlden och det omgivande samhället.

För att fördjupa förståelsen av denna problematik måste man veta mer om vilka faktorer som faktiskt genererar synergieffekter. Boken innehåller därför en rad fördjupningar både i internationell forskning om framgångsrika regioner, som Silicon Valley, Cambridge och Uleåborg, och kvantitativa datasammanställningar över regionala skillnader inom Sverige med avseende på faktorer som ekonomisk tillväxt och tillgång till högre utbildning. Författarna refererar bl.a. en amerikansk studie som visar att det i de allra flesta fall inte föreligger några direkta samband mellan universitetsgrundande och företagsamhet. Sambanden mellan universitetsforskning och ett spirande näringsliv är i sig tvärtom ytterst komplexa och finns ofta inbäddade i den mångfald, komplementaritet och de täta kontaktytor mellan olika slags nätverk som ofta finns i större städer och deras omgivningar. För att uppnå synergieffekter krävs storstadsmiljöer med åtminstone en miljon invånare och universitet med 30.000 studenter. I Sverige föreligger sådana förhållanden idag endast i Stockholm och möjligen i en eventuell framtida Öresundsregion. Även om företagsamheten framför allt spirar i Stockholmsregionen är det möjligt att dessa amerikanska proportioner inte fullt ut gäller för svenska förhållanden. Vissa tecken tyder också på positiva utvecklingsmöjligheter för Högskolan i Karlskrona-Ronneby, som utvecklat goda samverkansformer mellan högskola, näringsliv och kommunalpolitiker. Men den övergripande trenden idag är under alla omständigheter att resurserna till de större universiteten, som exempelvis

Stockholm, begränsas till förmån för nyetablering av högskolor i regioner där de i allmänhet har betydligt sämre förutsättningar för synergieffekter och från vilka de högutbildade efter examen ändå måste flytta i jakt på de arbetstillfällen som är koncentrerade till storstäderna. På så sätt riskerar utbildningspolitiken att motverka sin ambition att skapa förutsättningar för ekonomisk tillväxt.

Sörlin och Törnqvist ställer också de svenska formerna för samverkan i kontrast till de mer framgångsrika amerikanska motsvarigheterna. I Sverige har initiativen av tradition tagits av statsmakterna genom att dessa trätt in med subventioner eller beställningar. Detta har gynnat vissa stora koncerner på bekostnad av småföretagen. Företrädare för storföretagen, ofta med anknytning till Wallenbergfären, ingår idag ofta i forskningsstiftelsernas styrelser. KTH och Handels har kommit att bli en rekryteringsbas för ett mycket stort antal näringslivschefer. En elitkultur har här utvecklats med gemensamma kunskaper, gemensam problemförståelse och täta nätverkskontakter som framför allt innefattar de gamla företag som visat sig vara utvecklingskraftiga, medan nya entreprenörer inte växt samman med nätverket. På så sätt har den teknologiska kompetensen stärkts i redan etablerade företag, medan de nya och mindre företagen inte kommit att rymma lika stor andel högutbildad arbetskraft. Storföretagen är också väletablerade i globala nätverk, vilket samtidigt ökar risken för utlokaliseringar av verksamheten till andra länder.

De amerikanska universiteten har enligt författarna en lång tradition av innovativ samverkan med näringslivet och resursflödet från företagen till forskningsmiljöerna är också större än i Sverige. Sannolikheten för ekonomiska framgångar ökar om samverkan sker spontant mellan de berörda aktörerna och inte via politiska direktiv, hävdas det. Författarna räknar också upp olika faktorer i syfte att påvisa det amerikanska systemets större konkurrens och lyhörighet mot den betalningsvilliga omvärlden. Riskkapitalbolag med möjlighet till stor avkastning har bildats för finansiering av olika forskningsprojekt och detta i kombination med en positivare syn på den akademiske entreprenören har skapat ett system som verkar i stor frihet från statliga direktiv — ett system som Sörlin och Törnqvist kallar ”akademisk kapitalism”.

De politiska vägval som nu skall göras inom svensk utbildningspolitik måste inbegripa vissa prioriteringar. Författarna föreslår ett öppet och tydligt differentierat högskolesystem, där vissa lärosäten är mer forsknings-

inriktade än andra och där de mindre enheterna nischas in i enlighet med sina lokala förutsättningar. Framför allt bör forskarutbildning bara äga rum vid de större universiteterna, där stordriftens fördelar kommer till sin rätt. Att, som Carl Tham härom året gjorde, dela ut universitetsstatus i strid med Högskoleverkets rekommendationer är därför förkastligt. Nya lärosäten bör erhålla examensrätter ämne för ämne endast under förutsättning att de verkligen meriterat sig för detta.

Under läsningen av *Kunskap för välstånd* känner man igen den teknologiska och naturvetenskapliga *bias* som kännetecknar många FoU-diskussioner. När det talas i termer av forskning, vetenskap och kunskap är det knappast fråga om vilket slags kunskap som helst, utan framför allt om det slag som kan tänkas generera tillväxt (vilket som bekant omfattar endast tre av de fyra vetenskapsområden som forskningspolitiken nyligen låtit inrätta). När författarna prisar det amerikanska systemet för dess förmåga ”att snabbt och med goda ekonomiska resultat slussa ut kunskap från universiteten till det omgivande samhället” (s. 201) framstår denna slagsida som ännu mer uppenbar. Man kunde lika gärna tillägga en anmärkning om hur dåligt det amerikanska klimatet fungerat för att föra ut de intellektuella rösterna till det omgivande samhället. I en miljö där såväl finkulturen som de välfärdsstatliga ideologierna endast rönt begränsat anseende har humanister och samhällsvetare förblivit mer isolerade i förhållande till allmänheten och knappast spelat roller som står i proportion till deras förtjänster. Att exempelvis som i Frankrike låta de ”stora” intellektuella intervjuas i TV på bästa sändningstid vore väl tämligen otänkbart i USA? Den enda roll som Sörlin och Törnqvist tycks tillskriva humaniora är som drivkraft i det urbana kulturliv som förhoppningsvis skall locka de företagslokaliseringar som i sin tur skall garantera ökad tillväxt.

Det skall inte stickas under stol med att boken har stora förtjänster. Genom att underbygga den rådande politiska kursen med kritisk forskning avslöjar den dess realistiska premisser och kommer förmodligen att sätta sina spår inom Utbildningsdepartementet. Det är också möjligt att det idag inte går att få gehör hos makthavare annat än med argument grundade i tillväxtprognoser, men genom att göra detta riskerar man också att stärka dagens tidstypiska instrumentalisering av kunskap. Även om författarnas slutsatser är avsedda att utgöra kritik mot forskningspolitiken delar de således också avgörande premisser i utbildningsministrarnas visioner om kunskapsamhället. Det återstår därför för

oss andra att åstadkomma kritiska granskningar av kunskapsmotivens politiska premisser.

Fredrik Schoug, Lund

Staffan Berglund och Karin Ljuslinder: *Humor som samhällsmoral – Svenskar och invandrare på den svenska TV-humorn arena*. Studentlitteratur, Lund 1999. 252 s. ISBN 91-44-00894-5.

Staffan Berglund och Karin Ljuslinder, forskare vid institutionen för kultur och medier vid Umeå universitet, har genomfört en undersökning av den svenska TV-humorn och relationen mellan svenskar och invandrare. De har analyserat hur TV-humorn kan medvetandegöra människor om invanda föreställningar och främja förståelse mellan etniska grupper men också förstärka fördomar. På en samhällelig nivå kan humorn utmana och peka på orättvisor och maktövertrepp. Studien innehåller dessutom en gedigen genomgång av tidigare forskning på området. Begrepp och teorier diskuteras på ett intresseväckande sätt.

Studien inbegriper hela kommunikationsprocessen, från sändaren av en text till mottagaren. Berglund och Ljuslinder belyser samspelet mellan textförfattarens avsikter, texten i sig själv, mottagarens tolkning av texten och forskarens förklaringar. De prövar olika teoretiska resonemang om vad skilda berättarstrukturer betyder för mottagarens tolkningar och exemplifierar humorns interkulturella funktioner, möjligheter och konsekvenser på både mikro- och makronivå.

Samtliga texter i programmen *Lorry*, *Helt Apropå* och *Släng dig i brunnen*, som under åren 1985–1997 på något sätt berört svenskar och invandrare ingår i undersökningen. 12 djupintervjuer har gjorts med sammanlagt 27 vuxna och tonåringar. Telefonintervjuer har gjorts med tolv av textförfattarna, ingen av dem kvinna.

Författarna problematiserar på ett intressant sätt begreppet humor. De är eniga om att humor har att göra med lustkänsla, något som roar, men konstaterar samtidigt att det inte finns någon enhetlig definition när ämnet skall behandlas vetenskapligt, särskilt eftersom humorforskning bedrivs inom en rad olika discipliner. Humor är nära relaterat till kulturell kontext. Denna avgör hur vi tolkar humoruttrycket och också vad som är tillåtet att skämta om och vilka former skämtet får ta. Humor kan ta sig olika uttryck, t.ex. i form av ironi, satir, ordvitsar, gåtor.